

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 347.25

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЯК ЗАСОБУ НАБУТТЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ

Бондар Валерія Валеріївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових
та соціально-гуманітарних дисциплін (Херсонський
факультет Одеського державного університету внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

У статті розглянуто особливості спадкування, як засобу набуття права приватної власності. Проаналізовано зміни в підгалузі цивільного права - спадкове право, які відбулися із прийняттям 16 січня 2003 р. Цивільного кодексу України. Новий кодекс розширено у кількості норм спадкового права, начебто все зрозуміло та врегульовано, але є особливості, які на практиці викликають певні ускладнення та мають свою проблематику. Під час аналізу вищезазначених норм права, нами було виділено умови перерозподілу спадщини та з'ясовано, що в разі об'єднання у позові вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини та про перерозподіл спадщини, позивача не можна вважати таким, що прийняв спадщину, а тому позовні вимоги в частині перерозподілу не можуть бути задоволені. За наявності підстав можуть бути задоволені лише вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Ключові слова: приватна власність, спадкування, спадкоємці, спадкові відносини.

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ НАСЛЕДОВАНИЯ КАК СПОСОБА ПРИОБРЕТЕНИЯ ПРАВА ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Бондарь Валерия Валериевна,
кандидат юридических наук,
доцент кафедры общеправовых и социально-гуманитарных дисциплин
(Херсонский факультет Одесского государственного
университета внутренних дел,
г. Херсон, Украина)

В статье рассмотрены особенности наследования, как способа приобретения частной собственности. Проанализированы изменения в отрасли гражданского права - наследственного права, которые произошли после принятия 16 января 2003 г. Гражданского кодекса Украины. Новый кодекс расширен в количестве норм наследственного права, вроде бы всё понятно и урегулировано, но есть особенности, которые на практике вызывают некие сложности и имеют свою проблематику. Во время анализа вышеуказанных норм права, нами были выделены условия перераспределения наследства и выяснено, что в случае объединения в иске требований о определении дополнительного срока для принятия наследства и о перераспределении наследства, истца нельзя считать таковым, который принял наследство, поэтому исковые требования в части перераспределения не могут быть удовлетворены. В случае оснований могут быть удовлетворены, только требования о определении дополнительного срока для принятия наследства.

Ключевые слова: частная собственность, наследование, наследники, наследственные отношения.

MAIN ASPECTS OF INHERITANCE AS A MEANS OF ACQUIRING THE RIGHT OF PRIVATE PROPERTY

Bondar Valeriya V.,
candidate of law sciences,
Associate Professor of the Department General legal
and socio-humanitarian disciplines
(Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs, Kherson, Ukraine)

In the article discussion the features of inheritance as a means of acquiring the right of private property. It was analyzed changes in the sub-sector of civil law – inheritance law that occurred with the adoption Civil Code of Ukraine in 16th of January 2003.

A characteristic feature of the modern period in Ukraine is the existence of private property, and this circumstance leads to the increasing role of inheritance as a means of acquiring the right of private property.

In this text the main focus is given to analyzing the articles of the Civil Code of Ukraine (hereinafter – the CC of Ukraine), the Family Code of Ukraine (hereinafter – FC of Ukraine) and other existing legislation concerning private property rights (inheritance). It is dealt with changes that had occurred after the adoption of the new Civil Code of Ukraine, and how they affected to the process of succession. That is the purpose of this article.

The new Code expanded the number of rules of succession, as if everything is clear and settled, but there are features that in practice cause some complications and have their issues.

During the analysis of the above-mentioned law, we have highlighted conditions of redistribution of heritage and found that in the case of the association in the lawsuit claim for determining additional period for acceptance of the inheritance and the redistribution of inheritance, the plaintiff cannot be considered as having the inheritance, therefore the claim of a redistribution cannot be satisfied.

If there are the reasons only the requirements about determining of additional term for the inheritance will be satisfied.

There are some conditions of redistribution of heritage that must be available simultaneously: 1) expiration of term for acceptance of the inheritance; 2) held initial distribution of heritage.

Thus, the sole and sufficient basis for redistribution of the estate is the entering into hereditary relation, the period for acceptance of the inheritance which was changed with the consent of all other heirs who accepted the inheritance, or by the court in the manner specified rule of part 2, 3 article 1272 of Civil Code of Ukraine, and held initial distribution of inheritance (the inheritance relations were ceased). But the rules of this article should be considered in organic conjunction with the standards of article 1280 of Civil Code of Ukraine.

Key words: private property, inheritance, heirs, inheritance relations.

Постановка проблеми. Характерною ознакою сучасного періоду в Україні є існування приватної власності, і ця обставина зумовлює зростання ролі спадкування, як засобу набуття права приватної власності.

У цій роботі основна увага приділена аналізу статей Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Сімейного кодексу України (далі – СК України) та інших норм

чинного законодавства, які стосуються прав приватної власності (спадкування). Розглянуті зміни, які відбулися після прийняття нового ЦК України, і яким чином вони вплинули на процес спадкування. Саме вказане й є метою цієї статті.

Дослідженням проблем спадкового права займалися видатні українські і російські вчені, серед яких можна виділити таких вчених, як М. Ю. Барщевський, М. І. Бондарев, Н. С. Глусь, М. В. Гордон, С. А. Джапаридзе, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, В. К. Дроніков, Ю. О. Заїка, О. Р. Кібенко, В. І. Кисіль, В. М. Кравчук, Т. П. Коваленко, Н. С. Кузнецова, П. С. Никитюк, А. А. Рубанова, Є. О. Рябоконт, В. І. Серебровський, Ю. К. Толстой, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, Е. Б. Ейдинова, Я. М. Шевченко. Але спеціального системного дослідження цієї теми до цього часу в Україні не проводилось.

Необхідно зазначити, що спадкові відносини регулюються ЦК України, СК України, Законом України від 2 вересня 1993 року «Про нотаріат», Постановою № 7 Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 року та ін.

Із прийняттям і введенням у дію з 16 січня 2003 р. ЦК України відбулися істотні зміни в підгалузі цивільного права, а саме спадковому праві. ВЦК України значно збільшилась кількість норм, регулюючих спадкові правовідносини: в ЦК УРСР 1963 р. було 40 статей (Розділ VII «Спадкове право») [2], в у ЦК України 2003 р. – 92 статті (Книга шоста «Спадкове право», охоплює ст.ст. 1216–1308) [3]. При цьому слід зазначити, що таке збільшення кількості норм спадкового права здійснено ні в утрату утилітарності, а навпаки, більшість положень, які були прописані в ЦК УРСР, конкретизовані, уточнені та пристосовані до існуючої на цей час системи майнового обороту.

А саме ЦК України 2003 р. містить:

- ідею якнайширшого охоплення числа осіб, до яких може перейти спадщина за відсутності заповіту (збільшується кількість черг спадкоємців за законом і коло самих спадкоємців);
- скасовано особливий правовий режим спадкування предметів домашньої обстановки і грошових вкладів у кредитних установах;
- передбачено можливість складення подружжям єдиного заповіту, а також укладення спадкового договору;
- змінено підхід до порядку прийняття спадщини;
- спадкоємцям надано можливість перерозподілити спадщину;
- за певних обставин суд може надати право на спадщину спадкоємцю за законом, який не закликається до спадкування в порядку черги;
- передбачено можливість складання «секретних» заповітів та заповітів «з умовою» [3].

Відносини спадкування регулюються правилами ЦК України 2003 р., якщо спадщина відкрилася не раніше 1 січня 2004 р. У разі відкриття спадщини до зазначеної дати застосовується чинне, на той час, законодавство, зокрема, відповідні правила Цивільного кодексу УРСР, у тому числі щодо прийняття спадщини, кола спадкоємців за законом. У разі коли спадщина, яка відкрилася до набрання чинності ЦК України і строк на її прийняття не закінчився до 1 січня 2004 р., спадкові відносини регулюються цим Кодексом.

Отже, виходячи з вище наведеного, можливості розширилися, начебто все зрозуміло та врегульовано, але є особливості, які на практиці, викликають певні ускладнення та мають свою проблематику. Однією з таких проблем, є надана спадкоємцям можливість перерозподілити спадщину, яка перш за все зумовлена тим, що законодавець, запровадивши зазначене поняття серед норм спадкового права, тим не менш у нормах книжишість ЦК України, зокрема, у ст. 1280 ЦК України, не надав визначення терміна «перерозподіл спадщини», хоча в цьому вочевидь є потреба.

На практиці перерозподіл спадщини застосовується досить часто, з цим пов'язані певні проблеми теоретичного і прикладного характеру.

Перерозподіл спадщини являє собою повторний розподіл спадщини між спадкоємцями увипадку, коли після первісного її розподілу в натурі спадщина буде прийнята іншими спадкоємцями за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, або ж на підставі рішення суду про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини (частини 2, 3 ст. 1272 ЦК України) чи вінших випадках, коли певні обставини є підставою для перерозподілу спадщини [3]. Отже, перерозподіл стосується спадщини, що вже розподілена між спадкоємцями в натурі, тобто спадкові правовідносини припинилися. А специфічність даної проблеми, як перерозподіл спадщини, у площині спадкових правовідносин полягає в поверненні до спадкових правовідносин, які на момент перерозподілу припинені.

Слід виділити такі умови перерозподілу спадщини, які повинні бути наявні одночасно:

- 1) сплив строк для прийняття спадщини;
- 2) відбувся первісний розподіл спадщини.

Таким чином, єдиною і достатньою підставою для перерозподілу спадкового майна виступає вступ у спадкові правовідносини спадкоємця, строк для прийняття спадщини якому було поновлено за згодою усіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, або за рішенням суду у порядку, визначеному правилами частин 2, 3 ст. 1272 ЦК України, і відбувся первісний розподіл спадщини (спадкові відносини припинилися). Але норми даної статті повинні розглядатися в органічному поєднанні з нормами статті 1280 ЦК України. Все залежить від того з якого моменту відкрилася спадщина та норами якого ЦК будуть врегульовані спадкові відносини. А отже, виникають і певні проблеми в правильному розумінні та застосуванні відповідних норм ЦК України 2003 р., якщо спадщина відкрилася не раніше 1 січня 2004 р. та Цивільного кодексу УРСР.

При детальному розгляді даної проблеми очевидним стає те, що практика застосування норм цих двох нормативних актів різна, і в багатьох випадках помилкова, про що свідчить також і судова практика у справах про спадкування, це зокрема пов'язано з тим, що ЦК України 2003 р. докорінно змінив правове регулювання перерозподілу спадщину порівняно з ЦК УРСР, а єдиної практики застосування досі не напрацьовано [2]. Хочемо зазначити, якщо останній встановлював норми, які свідчили про те, що спадкоємець, який прийняв спадщину після пропущення строку, має вужчі права на майно, ніж спадкоємець, який прийняв спадщину вчасно, тобто встановлював своєрідну цивільно-правову відповідальність спадкоємця за недодержання встановлених законом строків для прийняття спадщини, то новий ЦК України, навпаки, за загальним правилом не встановлює для такого спадкоємця жодних негативних наслідків.

За змістом же ЦК УРСР спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини і прийняв її внаслідок продовження цього строку у судовому порядку або за згодою інших спадкоємців, передавалося лише те з належного його майна, яке збереглося в натурі, а також кошти, виручені від реалізації речі належного йому майна (ч. 2 ст. 550).

Ця норма позбавляла спадкоємця права на одержання майна у разі відчуження його на підставі договору міни, оскільки у такому випадку відбувався обмін майна на не гроші, а на майно [2].

Крім того, наведена норма передбачала негативні наслідки пропущення строку для прийняття спадщини, адже за її змістом вартість знищеного, загиблого, спожитого або подарованого майна не відшкодовувалася. Це пояснювалося тим, що незнання спадкоємцем про факт відкриття спадщини та наявність спадкової маси не могло бути підставою для звільнення його від обов'язку щодо несення невігідних майнових наслідків, тобто втрати права

на спадщину. У цьому знаходила свій вияв одна з основних функцій інституту спадкування – виховна, суть якої полягає в тому, що за допомогою правових важелів спадкоємець стимулюється до підтримки належних стосунків із спадкодавцем, що може виявлятися у наданні останньому матеріальної допомоги, піклуванні про його здоров'я тощо [7, с. 47].

Новий ЦК України не містить подібних обмежень прав спадкоємця, який прийняв спадщину поза межами встановлених для цього строків. Про це свідчить широке формулювання норми, абзац другий ч. 1 ст. 1280 ЦК України, за змістом якої спадкоємці, які прийняли спадщину із пропуском встановленого законом строку, мають право вимагати передання їм у натурі майна, яке збереглося, а за неможливості, тобто у разі його втрачено, пошкодження або відчуження – сплати грошової компенсації [3].

Єдине виключення з наведеного правила міститься у ч. 2 ст. 1280 ЦК України. Якщо майно, на яке мав би право претендувати спадкоємець за умови прийняття спадщини у встановлені строки, перейшло до територіальної громади як відумерле, він має право вимагати повернення цього майна в натурі, а якщо воно не збереглося, – виключно на грошову компенсацію у випадку його продажу. З цього випливає, що спадкоємець не вправі вимагати відшкодування вартості такого майна від територіальної громади, якщо останньою здійснений обмін цього майна на інше, а також якщо майно вибуло з володіння громади з інших підстав (загублено, знищено, вкрадено тощо) [3].

Важливим також у застосуванні ст. 1280 ЦК України є визначення моменту здійснення первісного розподілу спадщини. Таким моментом можна визначити видачу нотаріусом відповідним спадкоємцям свідоцтв про право на спадщину, а щодо об'єктів, права на які підлягають державній реєстрації, – проведення державної реєстрації. В даному випадку виникає колізія – в ст. 1299 ЦК України, була встановлена обов'язковість державної реєстрації права на спадщину, якщо у її складі є нерухоме майно, а ч. 2 вказаної статті, пов'язувала момент виникнення права власності на нерухоме майно з державною реєстрацією цього майна. Привертає увагу певна термінологічна неточність ст. 1299 ЦК України у новітній системі реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Законом України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» передбачено, що державній реєстрації, яка носить обов'язковий характер, підлягають саме речові права на нерухоме майно та обтяження цих прав, а не саме майно. Зметою усунення зазначених колізій було ухвалено Закон України від 04.07.2013 № 402-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із запровадженням державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», яким ст. 1299 із ЦК України виключена [5]. Між тим, напевно чи, задекларована мета досягнута, оскільки невизначеним є момент виникнення права власності при спадкуванні, особливо з огляду на те, що книга шоста ЦК України містить загальну норму (ч. 5 ст. 1268 ЦК України) про належність спадщини спадкоємцеві з часу її відкриття.

Висновки. Суб'єктами перерозподілу спадщини можуть виступати виключно спадкоємці. Відповідно вимагати перерозподілу може спадкоємець, який прийняв спадщину після спливу строку для її прийняття або має право на перерозподіл з інших підстав. Вимога про перерозподіл спадщини адресується спадкоємцям, які прийняли спадщину і розподілили її між собою. Якщо первісний розподіл спадщини не відбувся (спадкоємці прийняли спадщину, але не оформили свої спадкові права, а отже, свідоцтв про право на спадщину не отримали), не можна вести мову про її перерозподіл.

Норми спадкового права не визначають форм реалізації спадкоємцями права на участь у перерозподілі спадщини. На нашу думку, перерозподіл може здійснюватись у добровільному порядку, тобто за взаємною згодою спадкоємців шляхом звернення до нотаріуса за внесенням змін до свідоцтва про право на спадщину (ч. 1 ст. 1300 ЦК

України), або шляхом звернення до суду з вимогою про перерозподіл спадщини. Перерозподіл спадщини судом здійснюється у тому випадку, коли між спадкоємцями відсутня взаємна згода щодо внесення змін до свідоцтва про право на спадщину або ж нотаріус відмовляє у внесенні змін до свідоцтва, та в інших випадках наявності спору між спадкоємцями, зокрема щодо розміру частки «нового» спадкоємця.

Позивачем у справах про перерозподіл спадщини є спадкоємець (незалежно від виду спадкування: за заповітом чи законом), який прийняв спадщину після спливу строку для її прийняття або має право на перерозподіл спадщини з інших підстав.

Спадкоємець, який не прийняв спадщину, не має права вимагати її перерозподілу. Відповідно, якщо суд встановить, що позивач не прийняв спадщину, він постановляє рішення про відмову у задоволенні позовних вимог.

У ситуації, коли позивач об'єднує у позові вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини та про перерозподіл спадщини, позивача не можна вважати таким, що прийняв спадщину, а тому позовні вимоги в частині перерозподілу не можуть бути задоволені. За наявності підстав можуть бути задоволені лише вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини (ч. 3 ст. 1272 ЦК України).

При вирішенні питання, чи наявні достатні підстави для визначення додаткового строку для прийняття спадщини, істотне значення має позиція, викладена у постанові Верховного Суду України від 26.09.2012 р., за якою правила ч. 3 ст. 1272 ЦК України можуть бути застосовані, якщо:

- 1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви;
- 2) ці обставини визнані судом поважними.

Якщо ж у спадкоємця перешкод не було, а він не скористався правом на прийняття спадщини через відсутність інформації про спадкову масу, то положення ч. 3 ст. 1272 ЦК України не застосовуються.

Відповідачами у справах про перерозподіл спадщини виступають спадкоємці, які прийняли спадщину в установленому порядку і оформили на неї спадкові права, розподіливши спадщину між собою. Залучати до участі у справі якості відповідачів інших спадкоємців, зокрема тих, хто не прийняв спадщину (ч. 1 ст. 1272 ЦК України), відмовився від її прийняття (ст.ст. 1273, 1274 ЦК України), усунений від права на спадкування (ст. 1224 ЦК України), немає підстав.

Особи, які не відносяться до кола спадкоємців, наприклад, кредитор спадкодавця, не є суб'єктами перерозподілу спадщини, а тому не можуть пред'являти відповідних позовів. Суд, встановивши, що позивач не відноситься до кола спадкоємців, ухвалює рішення про відмову в позові.

Уст. 1280 ЦК України сформульована лише одна підстава перерозподілу спадщини – прийняття її іншими спадкоємцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс Української РСР. Затверджений Законом Української РСР від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1963. – № 30. – Ст. 463; Офіційний текст зі змінами і доповненнями за станом на 1 січня 1994 р. / Право України. – 1993. – № 11–12.
3. Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003. – К. : Юрінком Інтер, 2003.

4. Законом України «Про нотаріат» прийнятий Верховною Радою України 2 вересня 1993р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 32. – Ст. 156.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із запровадженням державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» прийнятий Верховною Радою України 04.07.2013 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 402-VII.

6. Рабовська С. Я. Нові схеми передачі спадщини без оподаткування: роздуми в голос / С. Я. Рабовська // Юриспруденція теорія і практика № 4 (6) – Київ. – 2005. С. 44.

7. Зайки Ю. О., Ловяка О. О. Актуальні проблеми спадкового права / Ю. О. Зайки, О. О. Ловяка. – К.: КНТ, ЦУЛ, 2014. – С. 38–46.

УДК 347.922: 347.2/3(477)

ПОЗОВ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Дрішлюк Володимир Ігорович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету
(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Наукова стаття присвячена дослідженню судової форми захисту прав власності суб'єктів цивільних правовідносин та правовим позиціям судів у справах про захист прав власника. На підставі аналізу норм Цивільного кодексу України, матеріалів судової практики сформульовані окремі висновки щодо особливостей розгляду справ про захист права власності в порядку цивільного судочинства. В статті зокрема розглянуто питання особливостей захисту прав власника, позбавленого володіння, захисту прав власника, що не пов'язано із позбавленням права володіння та питання визнання права власності на спірне майно. Крім того, в статті висвітлюються питання способів захисту цивільних прав, поняття захисту цивільних прав та його значення в цивільному праві, а також складових права на судовий захист.

Ключові слова: цивільне право, право власності, судовий захист, позов, елементи позову.

ИСК В ДЕЛАХ О ЗАЩИТЕ ПРАВ СОБСТВЕННОСТИ

Дришлюк Владимир Игоревич,

доцент кафедры хозяйственно-правовых дисциплин
юридического факультета (Одесский государственный
университет внутренних дел, г. Одесса, Украина)

Научная статья посвящена исследованию судебной формы защиты права собственности субъектов гражданских правоотношений и правовым позициям судов по делам о защите прав собственника. На основании анализа норм Гражданского кодекса Украины, материалов судебной практики сформулированы отдельные выводы по особенностям рассмотрения дел о защите права собственности в порядке гражданского судопроизводства. В статье, в частности, рассмотрены вопросы особенностей защиты прав собственника, лишенного права владения, защиты прав собственника, которое не связано с лишением права владения и вопросы признания права собственности на спорное имущество.